

УДК 159.922:502.1(045)

Т. М. Лисянська,
кандидат психологічних наук, професор,
професор кафедри загальної і соціальної психології;
НПУ імені М. П. Драгоманова
Н. М. Белоусова,
аспірант кафедри загальної і соціальної психології
НПУ імені М. П. Драгоманова

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Метою статті є виявлення методологічного знання про екологічну свідомість, тобто як отримується і фіксується знання про неї. Підкреслюються підходи у розкритті наукового поняття екологічна свідомість, особливості психологічного знання про це явище, що вказують на залежність цього знання від того, як його отримують, невіддільність від методологічного виробництва його, від парадигмальності у розумінні структури самого об'єкта вивчення. У процесі досягнення мети узагальнюється процесуальний підхід у структуруванні екологічної свідомості як об'єкта вивчення та добір методів і методик вивчення її структурних компонентів.

Ключові слова: екологічна свідомість, науковий метод, закономірності розвитку екологічної свідомості.

Abstract. The purpose of the article is to identify methodological knowledge about ecological consciousness, or how knowledge about it is obtained and recorded. The approaches in revealing the scientific concept of ecological knowledge, features of psychological knowledge about it, indicating its dependence on how it is obtained, inseparability from its methodological production, from paradigm in understanding the structure of the object of study are emphasized. In the process of achieving the goal, the procedural approach in the structuring of ecological consciousness as an object of study and the selection of methods and techniques for studying its structural components are generalized.

Keywords: ecological consciousness, scientific method, regularities of development of ecological consciousness.

Одним з пріоритетних напрямків у розвитку екологічної свідомості особистості на даний час є розробка та впровадження процесу навчання в

сфері охорони навколишнього середовища, сталого природокористування і споживання. Сучасні наукові методи діагностики особливостей екологічної свідомості спрямовані на вивчення реакції людини на дію факторів середовища, виділення факторів середовища, які викликають стрес, значущість впливу навколишнього середовища на психіку індивіда та інші.

Метою цієї роботи є отримання методологічного знання, тобто знання про саму екологічну свідомість, як отримується і фіксується знання про неї, оскільки психологічне знання дуже залежить від ситуації його отримання, має бути невіддільним від методологічного його виробництва. Результатом цих пошуків має бути сукупність правил, прийомів та операцій практичного і теоретичного освоєння екологічної свідомості, адже застосовані методи є мірилом наукового рівня дослідження. До того вони є інструментами зростання наукового знання, процесу усунення помилок, заміни науково-практичних підходів у формуванні екологічної свідомості особистості більш досконалішими.

На даний час існує багато визначень та поглядів на поняття екологічної свідомості в науковому середовищі. Так, О.М.Паламарчук розглядає екологічну свідомість як складову сучасного людського світогляду й масової свідомості, яка мотивує та спонукає до екологічно безпечної діяльності в природі [1, с.163]. В свою чергу Є.В. Громов розглядає екологічну свідомість як елемент суспільної свідомості, який відображає взаємини суспільства і природи, володіє складноструктурністю і багатофункціональністю і знаходиться в процесі переходу від утилітарно-споживчого до ноосферного [2, с.7]. «Екологічна свідомість – це найвищий рівень психічного відображення природного та штучного середовища, власного внутрішнього світу, рефлексія відносно місця і ролі людини в біологічному, фізичному і хімічному світі, а також саморегуляція цього відображення» – В.О. Скребець [3, с.31].

У напрямі зростання наукового знання про вплив на екологічну свідомість майбутніх фахівців слід виходити з особливостей виникнення і розвитку цього явища. Екологічна свідомість з урахуванням її потенціалу не розгортається, а конструюється за законом прогресивної диференціації у процесі взаємодії особистості з довколишнім, а особливо у процесі цілеспрямованого науково-технологічного забезпечення процесу професійної підготовки фахівців у галузі природоохоронної діяльності. У цьому процесі свідомість майбутніх фахівців буде зазнавати змін, що слід

вважати маркером результатів розвитку цієї системи. Це і кількісно-якісні зміни, це явища реконструкції, поява нестійких і відносно стабільних знань(переконань), поступовий перехід зовнішньо керованого процесу у внутрішньо керований, що надає йому особливостей суб'єктивно урегульованості, виявлення гносеологічної рефлексивності, що пов'язано з підвищенням рівня внутрішньої організації знань, структурованості їх. Поступово майбутні фахівці змінюють свої наративи відносно ставлення до природи, уявлень про її стан та вплив його на майбутнє людства. Заглиблюючись у професійну підготовку, все більше відчують свій потенціал впливу на цей процес, вчать активніше ним користуватися.

Розглядаючи структуру екологічної свідомості, вважають, що екологічна увага, яка тісно пов'язана з екологічною перцепцією (відчуття, сприймання) та екологічним мисленням (уява, мовлення), екологічна пам'ять, що супроводжується екологічним афектом (емоції, почуття) та екологічною волею (мотивація, дія), екологічна спрямованість, що формується вихованням – є компонентами екологічної свідомості, а як основний серед них виділяють екологічне мислення.

Треба зазначити що у вивченні структури екологічної свідомості особистості науковці виокремлюють декілька компонентів, а саме: перцептивно-афективний (формується в процесі побудови перцептивного образу), когнітивний (формується на основі переробки інформації, яку отримує реципієнт), практичний (формується під час безпосередньої практичної взаємодії суб'єктів між собою та об'єктами оточуючої дійсності) та вчинковий компоненти (формується у процесі суб'єктивного ставлення до природи). Для вивчення цих структурних компонентів використовують методики, які дають можливість діагностування широкого спектру наступних показників, характерних для екологічних ціннісних орієнтацій: значущість, реалізація у житті, рівень конфліктності, атрибуція причин здійснення даних цінностей.

Основними сучасними напрямками досліджень поняття екологічної свідомості є такі, як вивчення процесу пізнання середовища, дослідження поведінки у середовищі, аналіз сприйняття якості середовища та інші. Так, наприклад, для дослідження екоцентричної спрямованості особистості використовують адаптовану методику діагностики спрямованості особистості Б. Басса (орієнтаційна анкета); для дослідження інтегральної емпатії використовують методику діагностики емпатії особистості зрілого

віку Л.П. Журавльової; для дослідження особливостей самоставлення дорослої людини використовують методику С.Р. Пантілеєва (МДС); для дослідження особливостей самоактуалізації особистості як прояву її вчинкової активності використовують методику «САМОАЛ» А.В.Лазукіна в адаптації Н.Ф. Каліної; для дослідження ціннісних орієнтацій дорослої людини використовують методики, що спрямовані на вивчення аксіологічної сфери особистості: «Анкета про сенс життя» Г.А. Вайзера, «Морфологічний тест життєвих цінностей» В.Ф. Сопова, Л.В. Карпушиної, «Смисложиттєві орієнтації» Д.О. Леонтєєва, «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча, методика у модифікації О.Б. Фанталової.

Отже, на підставі проведеного огляду-аналізу, можна зробити висновок, що для виявлення психологічних чинників розвитку екологічної свідомості у майбутніх фахівців природоохоронної діяльності треба вимірювати особливості когнітивної складової, що дасть відповідь на питання про рівень об'єктивності відображення довколишньої природи, усвідомлення труднощів її існування, що є наслідком дії антропогенних та соціокультурних факторів, оцінно-ціннісного ставлення до природи та відповідно до нього рівень активності майбутніх фахівців у відродженні природного середовища.

Дослідження екологічної свідомості, як показують наведені методи, це комплекс методів дослідження зв'язку, який існує між дослідженнями поняття екологічної свідомості та явища сприйняття екосистеми.

Список використаної літератури:

1. Паламарчук О.М. Екологічна свідомість: процес виникнення та динаміка розвитку. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2003_01/sb01_49.pdf
2. Громов Є.В. Сущность и основные тенденции развития экологического сознания в современном обществе : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11. Елабуга, 2004 153 с.
3. Скребец В. А. Экологическая психология : учеб. пособие. Киев : МАУП, 1998. 142 с.